

ВІДГУК

Офіційного опонента на дисертаційне дослідження Зубко Ольги Євгенівни на тему «Емігрантське повсякдення української інтелігенції у Чехословаччині між двома світовими війнами (1918 – 1939)» за спеціальністю 07.00.01 – історія України; 07 Історичні науки

Дослідниця О. Є. Зубко упродовж декількох років працювала над вивченням джерел із зазначеної теми, брала участь у апробації теми дослідження на Міжнародних і Всеукраїнських наукових конференціях.

Структура дослідження є логічною. Дисертація складається зі Вступу, 5 розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел. Публікації дослідниці відповідають темі дисертаційного дослідження й належним чином розкривають її.

На нашу думку, дослідниця у «Анотації» при аналізі українських політичних сил в ЧСР не зовсім точно вжила термін про те, що представники УНР були представлені *«ліберально-демократичною політичною течією, уособлюваною Екзильним урядом Української Народної Республіки та його партійною «прибудівкою» – Українською радикально-демократичною партією (УРДП або колишніми соціалістами-федералістами)»*. УРДП не була *«прибудівкою»* Державного Центру УНР в еміграції, а більшість її представників співпрацювали з ДЦ УНР в еміграції, як ті політичні діячі, котрі не визнали окупацію території УНР російськими більшовиками. Рекомендую в подальших історичних дослідженнях не використовувати подібні публіцистичні терміни.

Перший розділ **«Історіографія та джерельна база дослідження»** побудований у відповідності до вимог, що стосуються такого типу робіт.

Актуальність теми обґрунтована належним чином.

Наукова новизна висвітлена на основі репрезентативної джерельної бази із врахуванням різних аспектів матеріального та побутового життя; соціальної та виробничої адаптації українських емігрантів у міжвоєнну (1918 – 1939 рр.) добу в Чехословацькій республіці.

При аналізі історіографії проблеми авторка доречно виділила три основні етапи осмислення проблеми: 1920-ті – 1980-ті рр.; 1990-ті роки; 2000 – 2025 роки. У ці, логічно окреслені періоди, змінювалися не лише методологічні підходи до вивчення проблеми, а й світоглядні в осмисленні досліджуваного питання, а також значно розширювалася джерельна база дослідження у відповідності з доступністю науковців до джерел різного походження та змісту. Єдине, що можна додати про одну із важливих публікацій першого періоду – видання С. Наріжного «Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. 1919–1939». Вона вийшла друком у Празі у 1942 р. Саме її радянський СМЕРШ використовував для ідентифікації українських політичних діячів у ЧСР. Саме через поміщені в ній фото посла УНР в ЧСР Максима Славінського було ідентифіковано, а потім заарештовано й вивезено до Києва, де він і загинув у Лук'янівській в'язниці.

Джерельна база дисертаційного дослідження є репрезентативною. Вона включає як аналіз опублікованих документів, так і архівні матеріали,

опрацьовані дослідницею в українських та зарубіжних архівах. Належним чином окреслено структуру, ступінь повноти та достовірності джерел.

Дослідниця належним чином розглянула основні чинники та особливості формування українського еміграційного осередку у міжвоєнній ЧСР. При цьому зосередилася в основному на представниках української інтелігенції, яка, хоча й не складала більшості серед емігрантів 5000 осіб від загальної кількості всіх українських біженців – 20000 осіб, проте відігравала ключову роль у формуванні культурно-освітніх установ та активного громадського життя. Авторка доречно наголошує на тому, що саме участь у громадському житті дозволяла емігрантам зберігати українську національну ідентичність навіть у найскладніші періоди та долати життєві труднощі.

Методологія дослідження описана чітко й розлого, що засвідчує високий професійний рівень науковця.

Другий розділ **«Український еміграційний осередок у ЧСР: формування, локалізація, інституції, склад і статус»** складається із чотирьох підрозділів. Структурно вони є логічними й розкривають суть окресленої проблеми. У першому підрозділі *«Практики адаптації українських вихідців в умовах «Російської допомогової акції» Т. Масарика: можливості і перешкоди»* авторка зосередила увагу на програмі дій Уряду ЧСР стосовно значної хвилі вимушених емігрантів із колишньої Російської імперії, які після захоплення влади більшовиками, змушені були через репресії опинитися в статусі цивільних біженців, інтернованих в таборах для військових і політичних емігрантів із України: представників УНР та ЗУНР. «Російська допомогова акція» була вимушеним кроком Уряду ЧСР, щоб не допустити хаосу в країні з одного боку, а з іншого, – Т. Г. Масарик був вдячний Урядові УНР за свого часу надану належну допомогу Чехословацькому корпусу, який відіграв важливу роль у становленні незалежності ЧСР. Висновки у підрозділі є обґрунтованими й не викликають заперечень.

У другому підрозділі *«Емігрантські програми дій 1920-х як ідеологічний стрижень буття на чужині»* дослідниця ретельно простежила програмові дії представників різних політичних течій як в середовищі представників УНР, так і представників ЗУНР. Якщо на першому етапі перебування в еміграції у 1920-х роках протиріччя між політичними течіями були більш суттєвими, то в 1930-х роках вони припинилися. А після смерті одного зі «збурювачів» протистоянь Микити Шаповала, більшість української інтелігенції – вихідців із середовища ЗУНР та УНР, розпочали активну співпрацю з представниками Державного Центру УНР в еміграції. Прикладом такої співпраці авторка доречно називає створення Музею Визвольної Боротьби України та гуртування навколо нього представників різних політичних течій української інтелігенції в тому числі й вихідців із Буковини (С.Смаль-Стоцький, один із найвідоміших дослідників творчості Т.Шевченка) та представників Галичини й Волині.

У третьому підрозділі *«Трансформація життєвого позиціонування української еміграції в умовах випробувань 1930-х рр.»* дослідниця на джерельній базі ретельно виписала ті зміни, які відбувалися в самій ЧСР в ці доволі складні часи. Окреслила зміст випробувань для української інтелігенції

та пошуки ними виходу зі скрутної життєвої ситуації. Використана широка джерельна база, що слугує належним підґрунтям для висвітлення питання.

У четвертому підрозділі *«Українська еміграція в новому мовному просторі»* авторка досить детально й на яскравих прикладах, почерпнутих із джерел, описала мовні колізії та складнощі у вивченні чеської мови представниками української інтелігенції у час перебування в еміграції.

Третій розділ **«Матеріально-побутові умови повсякденного життя вигнанців»** складається з трьох підрозділів. Загалом розділ написано кваліфіковано на широкій джерельній базі. Єдине, хоча й не критично важливе зауваження, стосується терміну «вигнанці». Це були скоріш за все «втікачі», «емігранти», «біженці» а не «вигнанці». Переважна більшість із них покинули рідну землю втікаючи від репресій російсько-більшовицького терору. Переїзд для них в іншу країну був вимушеною акцією за ради збереження власного життя й своєрідного протесту проти влади загарбників.

Перший підрозділ *«Проблема зайнятості та соціально-професійні адаптації в еміграційних умовах: виробнича (трудова) повсякденність між звичним і вимушеним»* досліджений на широкій джерельній базі, особистих спогадах української інтелігенції. Світова економічна криза 1928 – 1930 рр. не оминула й ЧСР. Багато підприємств банкрутували й перестали існувати. Уряд ЧСР ухвалив рішення або українці приймають громадянство країни й будуть повноправними громадянами, або мають навіть покинути територію країни. На емігрантів «без громадянства» поширювалися різні обмеження. Це значно ускладнило діяльність української інтелігенції в ЧСР. Але, попри незгоди й складнощі життя, значна частина української інтелігенції продовжувала культурно-просвітницьку діяльність та адаптовувалася до нових умов життя.

Другий підрозділ *«Матеріально-побутові проблеми і способи їх розв'язання»* ретельно досліджений пошукувачкою. Використано різноманітну джерельну базу, що стало доказовим фактором того як українська інтелігенція справлялася з життєвими труднощами.

Третій підрозділ *«Рекреація в умовах еміграції: заходи медичного забезпечення, оздоровлення, спортивний відпочинок, дозвілля»* висвітлено з використанням архівних документів, особистих спогадів представників української інтелігенції. Особливо яскравими є спогади С.Русової. Дослідниця належним чином використала ці важливі спогади активної української діячки та її родини.

Четвертий розділ **«Світоглядно-психологічні почування та стійкість ментальної організації в емігрантському середовищі»** складається з трьох розділів, що логічно розкривають сутність окресленого питання й дозволяють зрозуміти деякі закономірності, які притаманні саме еміграційному середовищу як такому й українській інтелігенції зокрема.

У першому підрозділі *«Духовно-релігійні запити як ментальна константа в умовах еміграції: специфіка конфесійно-церковної комунікації»* дослідниця зосередила увагу на духовно-релігійних запитах української інтелігенції. Авторка окреслила строкатість конфесійного вибору представників української інтелігенції в ЧСР. Підкреслила, що важливою ознакою було, попри приналежність до різних конфесій, спілкування на культурному й побутовому

рівнях між представниками української інтелігенції. А почасти навіть родинні зв'язки й дружбу упродовж багатьох років.

У другому підрозділі *«Міжособове спілкування в світському просторі: між «своїми» та «чужими»»* авторка досліджувала як впливає спілкування представників української інтелігенції в рамках антитези «свій – чужий». Також окреслено як це впливало на особистий стан людини; її комунікативні навички та звички.

У третьому підрозділі *«Еміграційний світ захоплень та уподобань»* дослідниця намагалася широко проаналізувати ті захоплення, що були характерними для представників української інтелігенції; їхні реальні можливості й бажання, що не завжди співпадали з фінансовими статками.

П'ятий розділ **«Повсякденні практики української еміграції: особистісний вимір»** складається з двох підрозділів, що логічно описують саме повсякденні практики й життєві колізії представників української інтелігенції в межах іншого життєвого простору.

У першому підрозділі *«Самореалізація (всупереч/завдяки) особистості в умовах еміграційного повсякдення: персони, характери, долі»* досліджено на вагомій джерельній основі процес самореалізації особистості в умовах еміграції. Дослідниця ретельно опрацювала джерела та зробила кваліфіковані висновки. Незважаючи на всілякі труднощі й перепони представники української інтелігенції намагалися не втрачати свій кваліфікований досвід роботи на батьківщині та поєднати його з тими можливостями, які вони мали в еміграції: через освіту й самоосвіту, долаючи комунікативні труднощі.

У другому підрозділі *«Здобутки та втрати еміграційної еліти: оцінка в часі»* авторка намагалася підвести своєрідний підсумок адаптивним практикам, що їх використовували представники української інтелігенції в умовах чужого життєвого простору. І, хоча, ми не можемо оцінювати те чи інше явище, що було в минулому, бо не можемо вповні зануритися в ту чи іншу епоху, проте, авторці вдалося глибоко проаналізувати джерела й сформулювати свій особистий погляд на важливе історичне явище – перебування української інтелігенції в умовах еміграції в ЧСР.

Висновки дисертаційного дослідження відповідають поставленим завданням. Вони є виваженими й конструктивними.

Дисертаційне дослідження О.Є. Зубко є самостійним, кваліфіковано підготовленим, не містить запозичень інших авторів. Воно побудоване на власному баченні проблеми у відповідності до аналізу широкої джерельної бази.

Автореферат пошукувачкою наукового ступеня підготовлений кваліфіковано й розкриває сутність досліджуваної проблеми.

Дисертаційне дослідження О.Є.Зубко на тему **«Емігрантське повсякдення української інтелігенції у Чехословаччині між двома світовими війнами (1918 – 1939)»**, подане на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України відповідає паспорту спеціальності та вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, викладеним «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року за №1197, а авторка

Зубко Ольга Євгенівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Офіційний опонент:

Доктор історичних наук, професор,

завідувачка відділу джерелознавства новітньої історії України

Інституту української археографії

та джерелознавства

ім. М.С. Грушевського НАН України

В.М. Піскун

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України	
Підписано:	<i>В.М. Піскун</i>
Затверджують:	<i>Д.В. Бурчак</i>
Вчений секретар	

12 серпня 2026р.

